

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ
AYLIK YAYIN ORGANI

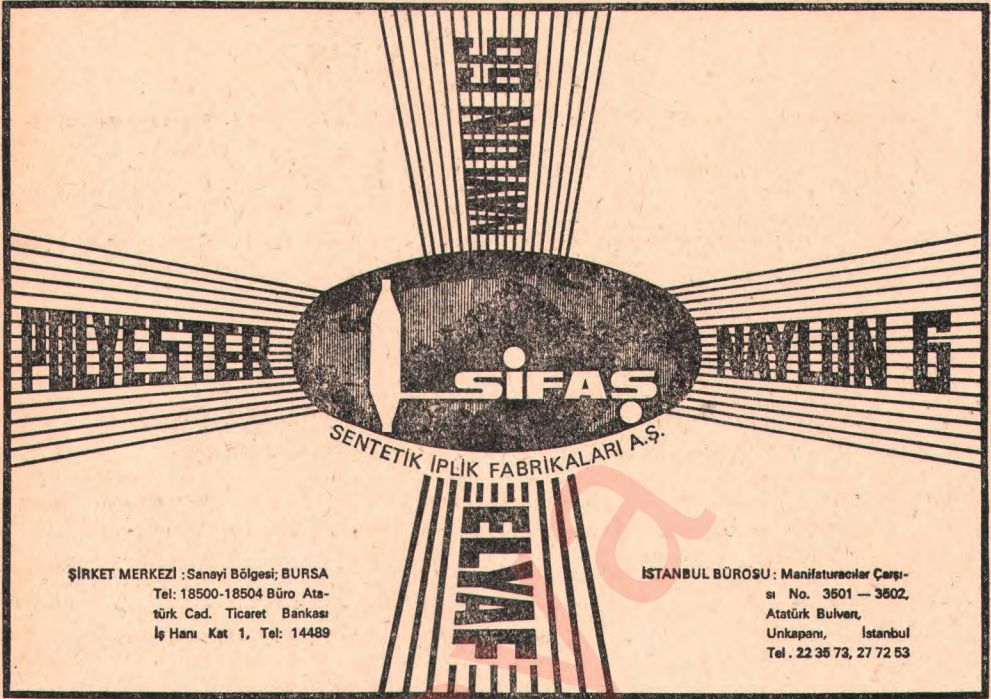
İKTİSAT DERGİSİ

NİSAN 1975

SAYI 130

CİLT : 22

500 KURUŞ

SİFAS
SENTETİK İPLİK FABRİKALARI A.Ş.

ŞİRKET MERKEZİ : Sanayi Bölgesi; BURSA
Tel: 18500-18504 Büro Ata-
türk Cad. Ticaret Bankası
İş Hanı Kat 1, Tel: 14489

İSTANBUL BÜROSU : Manifaturacılar Çarşı-
sı No. 3501 — 3502,
Atatürk Bulvarı,
Unkapanı, İstanbul
Tel . 22 35 73, 27 72 53

Dikkat !

Daha evvel başka yerde basılan yazılara ücret ödenmez. Yazılarda ki fikirler yazarlara aittir. Cemiyeti ve dergiyi so-
rumlu kılmaz gönderilen yazılar basılsın veya basılmasın iade
edilmez.

Reklâm Tarifesi

Ön kapak içi	1250.— TL.
İç sahife	1000.— TL.
Arka kapak içi	1250.— TL.
Arka kapak	1500.— TL.

İKTİSAT DERGİSİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ YAYIN ORGANIDIR

İktisaden zayıf bir millet fakrû sefaletten kurtulmaz; Kuvvetli bir medeniyete, refah ve saadete kavuşamaz; İhtimâî ve Siyasî felâketlerden yakasını kurtaramaz.

K. ATATÜRK

CİLT : XXII

NİSAN 1975

SAYI : 130

Fiati : 5 T.L.

Yıllık : 60 - 6 Aylık : 30 TL.

Cemiyet Adına Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Nihat BATUR

Genel Yayın Müdürü : Dr. Metin ÇAĞLAR

İdare Yeri : Tünel Galip Dede Cad. No. 48/1

Telefon : 44 04 36 - 49 89 03 - 44 48 63

P. K. 599 Karaköy/İst.

Basıldığı yer : YENİLİK BASİMEVİ

İÇİNDEKİLER

2. Derginin Sesi ***
3. Devalüasyon geri kalmış ülkelerde dış ticaret darboğazını
açar mı? Doç. Dr. Erdinç TOKSÖZ
8. Türkiye'de enflasyon Dr. Hasan ÖZYURT
17. Uluslararası buhranın çözümü için bazı tavsiyeler ... Çev. Dündar MURADOĞLU
22. Ormancılığı Türk Ekonomisinde Yeri Doç. Dr. Nazif KUYUCUKLU
32. Dünya Çimento Sanayii ve Türkiye Şeref ÖZGENCİL

Derginin Sesi...

Sayın Üyelerimiz

İ. Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Genel Merkezinin yıllık olağan 32 genel kurul toplantısı 24 Mayıs 1975 Cumartesi günü nisablı olarak cemiyet genel merkezi salonunda saat 14.'de yapılacaktır.

Genel Kurul çoğunluğun temin edilememesi halinde 31 Mayıs 1975 Cumartesi günü Galatasaray Lisesi lise kısmında nisabsız olarak saat 14.'de toplanacaktır.

Aşağıdaki gündemin görüşüleceği toplantıya iştirak etmek için üyelerimizin 1975 yılı aidatlarını yatırmaları şarttır.

Bütün arkadaşlarımızın teşriflerini bekleriz.

Sevgilerimizle
Genel Merkez Yönetim Kurulu

GÜNDEM

- 1 — Açılış-Başkanlık Divanı seçimi
- 2 — Divan Faaliyet Raporunun okunması
- 3 — Yönetim Kurulu faaliyet ve mali raporun okunması
- 4 — Denetim raporunun okunması
- 5 — Raporların müzakeresi ve İbra
- 6 — Bütçenin sunulması ve kabulü
- 7 — Seçimler (Divan, yönetim kurulu, denetçiler)
- 8 — Dilekler-kapanış.

Devalüasyon Geri Kalmış Ülkelerde Dış Ticaret Darboğazını Açar Mı ?

Doç. Dr. Erdiñ TOKSÖZ

Devalüasyon, gerek 1930 dünya ekonomik bunalımını izleyen yıllarda ve gerekse II. Dünya Savaşı sonra yıllarda dış ödemeler dengesini sağlamak için başvurulan bir ekonomik araç olmuştur. Devalüasyon işlemiyle ülke parasının yabancı paralar cinsinden değeri düşürölmektedir. Dolayısıyla devalüasyon yapan ülkenin ihracat mallarının dış fiyatları ucuzlamış, ithal ettiğı malların ülke parası cinsinden fiyatları yükselmiş olur. Bu sonucun kısa vadede ihracatın artmasına ve ithalatın azalmasına yol açarak öncelikle dış ticaret açığını

kapamasında etkili olması beklenir.

II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası yıllarda yapılan devalüasyonların beklenen sonuçları vermemesi üzerine, başta J. Robinson ve A. P. Lerner olmak üzere birçok anglo-sakson iktisatçı konuya açıklık getiren araştırmalar yapmışlardır. Bu, araştırmalara dayanarak, bir devalüasyonun belli bir dış ticaret açığını ne ölçüde azaltacağını veya verilen bir açığı ne oranda bir devalüasyonun kapatacağını tartışmak mümkündür. Bu konuda baş vurulan temel araçlar, Marshall'gil

esneklikler kuramından esinlenilerek geliştirilmiş olan ihracat ve ithal mallarının arz ve talep esneklikleridir. Şimdi bu dört esnekliğe göre devalüasyonun sonuçlarını kısaca tartışmak istiyoruz.

1. İhracat Malları Talep Esnekliği :

Devalüasyon ihracat malları alıcılarının eş miktardaki malları daha ucuza elde etmelerine olanak verdiği gibi, daha fazla miktarda talep etmelerine de yol açabilir. Ancak bu durumun beklenen döviz geliri akışını hızlandırmasında; ihracat mallarına olan dış talebin fiyat esnekliği etkili olmaktadır.

Şayet bu esneklik sıfır ise, devalüasyon ihracat hacminin genişlemesini (fiziksel olarak) sağlamayacak, toplam döviz gelirlerinde devalüasyon oranında bir azalma olacaktır. Esnekliğin 1'e eşit olması halinde durum değişir. Devalüasyon oranında, ihracat reel olarak artarsa da elde edilen döviz miktarı değişmez. Tam tersine esneklik birden büyükse ihracat reel olarak arttığı kadar, devalüasyon oranında döviz gelirleri de artacaktır. Demek oluyor ki, devalüasyonun ihracatı teşvik edici bir sonuç vermesi için, ihracat mallarına olan talebin fiyat esnekliği birden (birimden) büyük olmalıdır. Bu sonuca varırken ithalatçı ülkelerin gümrük ver-

gilerini değiştirmediğini, miktar kısıtlamaları koymadığını varsayıyoruz.

İhracat malları talep esnekliğinin ($\epsilon_x > 1$) birimden büyük olması, sanayi ürünler ihracatçısı ülkeler için mümkün ise de, tarımsal ürünler ihracatçısı ülkeler için mümkün değildir. Çünkü sanayileşmiş ülkelerde refah yükseldikçe, gıda maddeleri talebi azalırken, giyim ve keyif mallarına talep artar. Üstelik sanayide yapay hammadde kullanılmaya gidilmektedir. Dolayısıyla tarımsal ürünlere olan talebin gelir esnekliği küçüktür.

Ayrıca gelişmiş ülkeler kendi tarımsal faaliyetlerini korumak amacıyla gümrük duvarlarını yükseltmekte veya miktar kısıtlamaları koymaktadırlar. Örneğin AET tarımsal ürünler konusunda himayeci bir politika izlemektedir. Zaten gelişmişler, diğer ülkelerin en fazla mukayeseli üstünlüğe sahip olduğu ihracat mallarına karşı en yüksek himayeyle çıkmaktadırlar. GATT ve UNCTAD görüşmelerinde bu konuda çok şiddetli tartışmalar olmaktadır.

2. İhracat Malları Arz Esnekliği

İhracatın arttırılmasında dış talebin fiyat esnekliği yanında, ihracat mallarının arz esnekliği de ö-

neumlüdür. Devalüasyon sonrası (talep esnekliği birimden büyük olsa bile) ihraç malları stoku yoksa veya arzı da kısa sürede arttırılamazsa, ihracat miktarı arttırılamayacaktır. Bir başka deyişle sağlanan döviz miktarı azalır. Yapılan araştırmalar gösteriyor ki tarımsal ürünler ihracatçısı ülkelerde arzın fiyat esnekliği çok düşüktür. Çünkü tarımsal üretimin arttırılması kısa vadede mümkün değildir. Üstelik uzun süre stok edilmeleri de mümkün değildir. Örneğin Türkiye'nin ihracatı tütün, pamuk, fındık, kuru üzüm ve kuru incir gibi tarımsal ürünlere dayanmaktadır. Bu ürünlerin arzını arttırmak en az bir yıldan önce mümkün değildir. Ayrıca uzun süre depolanma olanağı sınırlı ve pahalıdır.

Arzın esnek olmaması yanında iç talebin kalkınma sürecine girildiğinden itibaren hızla artması da tarımsal ürünlerin ihracatını sınırlandırmaktadır.

3. İthal Malları Talep Esnekliği

Dış ticaret dengesinin açık vermesi, ihracat gelirlerinin ithalat giderlerini karşılamamasından doğmaktadır. Devalüasyonla ithal malları fiyatları (diğer şartlar aynı kaldığında örneğin gümrük vergileri değişmiyorsa) devalüasyon oranında yükselir. Şayet bu mallara olan

talep esnekliği sıfır ise döviz olarak maliyet değişmez fakat ulusal parayla ithalat maliyeti yükselir. Şayet bu mallara olan talep esnekliği sıfır ise döviz olarak maliyet değişmez fakat ulusal parayla ithalat maliyeti yükselir.

Esnekliğin bire eşit olması halindeyse döviz olarak ithalat devalüasyon oranında azalırken ulusal parayla değeri aynı kalır. Nihayet esneklik birden büyükse hem döviz olarak hem de ulusal parayla ithalatın değeri azalır.

Demek oluyor ki devalüasyonun dış ticaret açığının kapanmasında etkili olması için ithal mallarına olan talebin esnek olmasının etkisi büyüktür. Örneğin Türkiye'nin ithalatının çok önemli kısmını (% 90) yatırım malları ve yarı-bitmiş mallar oluşturmaktadır. Planların öngördüğü hedeflere ulaşabilmek ve yıllık büyüme hızının % 7'ye ulaşması bu ithalatın yapılmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Dolayısıyla devalüasyonla Türkiye'nin ithalatının azalması beklenemez. 1970 devalüasyonu sonrasında Türkiye'de ithalatın azalmak yerine daha da arttığını görüyoruz. 1970'de 984 milyon \$ iken; 1971'de 1.171 ve 1972'de 1.563 milyon \$ olmuştur. Yani 1970-1971 arasında ithalat artış oranı % 19 iken 1972-1973'de % 33 olmuştur.

4. İthal Malları Arz Esnekliği

Devalüasyona giden ülkede ithal mallarına olan talebin esnek olması halinde olumlu sonuç alınabileceğini (ithalatın kısıllacağını) gördük. Ancak bu sonuca varırken ithal malları arzının esnekliğini dikkate almadık. Yani ithal mallarının döviz fiyatının değişmediğini kabul ettik. Şayet azalan ithal talebi karşısında ithal malları fiyatı düşerse beklenen ithalat azalması tahakkuk etmeyebilir.

Özellikle dünya ticaretinde önemli yeri olan büyük ülkelerden birinin devalüasyon yapması halinde, diğer ülkelerin tepki göstermesi fiyat düşürmesi mümkündür. Ancak geri kalmış ülkeler için, aynı şey söz konusu değildir. Örneğin Türkiye'nin devalüasyonu karşısında, ithal ettiği malların fiyatlarının değişmeyeceği kabul edilebilir.

Görülüyor ki devalüasyonun ödemeler dengesi üzerinde olumlu sonuçlar doğurması yani dış ticaret dar boğazını açmasında açıklanan dört esnekliğin de rolü vardır. Eğer ithal ve ihraç malları arz esneklikleri sonsuzsa, devalüasyonun ithalatı kısırarak döviz tasarrufu sağlaması için ithal malları talep esnekliğinin sıfırdan büyük, aynı zamanda ihracatın artarak döviz gelirlerinin kabarması içinde, ihraç

mallarına olan talep esnekliğinin birden büyük olması gerekmektedir. Devalüasyonun döviz arttırıcı etkisini bu son iki esnekliğin toplamı sınırlayacaktır.

e_m = İthal mallarına olan talebin fiyat esnekliği,

e_x = İhraç mallarına olan talebin fiyat esnekliği,

ise; $e_m + e_x > 1$ olması gerekecektir. (Burda $e_m = 0$ olsa, $e_x > 1$ kalır.

İhracattaki artış beklenen döviz artışını verir. İlk kez Marshall-Lerner tarafından ortaya atılan bu esneklik toplamına sınır esneklikler adı verilir.

Bu işleyiş koşulunu geri kalmış ülkeler yönünden ele aldığımızda devalüasyonun olumlu etkisinin sınırlı kalacağı anlaşılmaktadır. Zira geri kalmış ülkelerde e_m esnek değildir. Bu durumda toplanan birden büyük olması için e_x 'in pozitif olması yani ihraç malları talebinin esnek olması gerekmektedir. Oysa bunun geri kalmış ülkeler için geçerliliği yukarıda belirtildiği gibi çok sınırlıdır.

5. Sonuç

19. yüzyılda sanayileşmelerini başlatmış ülkelerle günümüzde sa-

nayileşmek isteyen ülkelerin dış ticaret sorunları büyük farklılık göstermektedir. Birinciler ihracata yönelik ekonomik faaliyetlerle hızlı bir sermaye birikimini gerçekleştirmişlerdir. Oysa, petrol üreten ülkeler dışında kalan, tüm geri kalmış ülkeler dışa bağlı ekonomilerdir. Zira ekonomik gelişmeleri birinci derecede, ithal edebilecekleri yatırım malları, yarı-bitmiş mallar ve hatta tüketim malları hacmine bağlı bulunmaktadır. İşte bu artan ithalat hacmini karşılayacak ihracatı gerçekleştiremeyen ülkelerde, dış ticaret açığı kalkınmayı engelleyen bir darboğaz olmaktadır.

Ekonominin geri kalmışlığının bir göstergesi olan bu dış ticaret açığını kapatmak için baş vurulacak devalüasyonun ne derecede etkili olabileceğini göstermiş bulunuyoruz. Bu nedenle, geri kalmış ülkeler öncelikle dış ticaret yapılarına esneklik kazandıracak «paket tedbirler» almalıdırlar. Bir yandan ihraç ürünlerini çeşitlendirirken diğer yandan da uluslararası piyasaya açılma potansiyeli olabilecek dallarda ithal ikamesine gidilmelidir. Bu tedbirlerin başarılı olması önce ciddi bir planlama sonra da iç fiyatlar düzeyinin dizginlenmesiyle mümkündür.

Şayet ülke büyük ölçüde tarımsal ürünler ihracatçısıyla, dış ticarette **tek kur** yerine **katlı kur** sistemini uygulamalıdır. Zira tek kur sisteminde devalüasyonla ülke ihracatını oluşturan tarımsal ürünlerin gerekmediği halde ucuza satılması ve döviz gelirlerinin azalması sonucu ortaya çıkar. Ancak bu arada toplam ihracat içinde önemli çok düşük olan bazı yeni ürünler, ihraç edilebilirlik kazanmış olur. Oysa çeşitli mal grupları ve işlemler için farklı döviz kurları uygulanmadığında (katlı kur) geleneksel tarım ürünlerinin ihracatından zarar etmeden, diğer ürünlerin ihracatı teşvik edilmiş olunur.

Çizdiğimiz bu genel çerçeve içinde kalarak denebilirki, kalkınma çabaları içinde olan ve döviz sıkıntısı çeken ülkeler ihracatlarını arttırmak için öncelikle, ihracata prim vermek, vergi iade etmek ihracata yönelik girişimleri özendirici tedbirler almak ve gerekirse ikili anlaşmalar yapmak yoluna gitmelidir. Eğer mutlaka devalüasyona gidilecekse, zamanın çok gizli tutulması, oranının da çok iyi hesaplanması gerekir. Aksi takdirde Hükümetler bu tip kararlarıyla, sadece bazı girişimci ve girişimlere haksız kazanç sağlamış olurlar.

Türkiye'de Enflasyon

Hazırlayan : Dr. Hasan ÖZYURT

Karadeniz Teknik Üni. İktisat
ve Sos. Bil. Bölümü - Trabzon

Türkiye'de zaman zaman, 1930' lardan beri, çeşitli şiddetlerde enflasyon görülmüştür. 1930-1938 dönemi kalkınma çabaları açısından oldukça köklü tedbirlerin alındığı ve enflasyon hızının yavaş olduğu bir dönem olmakla beraber daha sonraki dönemler için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir. Adım adım söz konusu dönemleri inceleyelim :

1938-1945 parasal karakterli enflasyon :

1938=100 kabul edilirse, 1944 yılında enflasyon hızının 450 puanla en yüksek olduğu görülmektedir. Dönem sonu yani 1945'de nisbi bir yavaşlama ile 444 puana düştüğü hesaplanmaktadır. Bu dönemde enflasyona yol açan en büyük neden emisyon hacminin 168

milyon TL.den 980 milyon TL.ye çıkarılmış olması yani 7 yılda 5.83 kat arttırılmış olmasıdır.

Bu dönemdeki enflasyonun nedeninin para arzının dengesiz biçimde arttırılmasından ileri geldiği para arzı ile fiyatlar (artış) serisi arasındaki yüksek korelasyondan anlaşılmaktadır.

Aynı dönemde enflasyon hızının yüksek olmasına etki eden diğer etkenler şöyle sıralanabilir :

— Harp döneminde üretim çok yavaş artmıştır.

— Harp ekonomisi şartları fiyatlar üzerinde baskı yaratmıştır.

— Para arzındaki artış reel milli gelirdeki artıştan daha hızlı olmuştur.

1945 — 1950 Dönemi :

1945 sonlarına doğru, enflasyon hızının nisbeten düşmesine rağmen ödemeler dengesindeki aleyhe durum v.b. nedenlerle 7. Eylül.1946 da devalüasyon kararı alınması zorunlu olmuştur. Nitekim 1 Dolar = 127 kuruş'tan 1 Dolar = 280 kuruşa değer düşüşü şeklinde ayarlama yapılmıştır. Gene de bu dönem eski dönemlerdeki enflasyonist etkilerin baskısını taşımaktadır.

1950 — 1960 Lönemi :

Bu dönem şu alt dönemlere ayrılarak incelenebilir :

1950 - 1953 alt dönemi, yüksek reel milli gelir düşük enflasyon hızı :

Bu alt dönemde tarım ürünlerindeki yüksek verim nedeniyle, başka deyimle reel milli gelirin yüksek düzeyde oluşması nedeniyle istikrarlı bir ortam doğmuş ve enflasyon hızı düşük kalmıştır. Nitekim 1948 = 100 kabul edilir ise, toptan eşya fiyatlarında 1953 ortalarında ancak 10 ye yükselerek 7 puanlık bir artış olmuştur ki, bu da normaldir.

1951 yılındaki nisbeten yüksek fiyat artışının nedeni Kore konjonktürüdür.

1954 — 1958 Dönemi :

1954 dönemi tarımda, kötü hava şartları nedeniyle, reel milli gelirin düşüş gösterdiği, para hacminin emisyon yoluyla arttırıldığı ve toplam harcamaların normalin üstünde artış gösterdiği; bütün bunların sonucu olarak fiyat artışlarının enflasyonist bir başlangıç'a sebep olduğu bir dönemdir. Nitekim, toptan eşya fiyatları endeksi (1948 = 100 kabul edilirse) 118 puan'a yükselmiştir.

1955 — 1958 alt döneminde toplam harcamalar, eskiye oranla hızla artarken emisyon hacminde oldukça yüksek ve dengesiz bir artış yapılmıştır. Reel millî gelirin düşüklüğü nedeniyle çok yüksek bir enflasyon hızına rastlanmıştır. Öyleki, yine 1948 baz yılına göre, 1958'de toptan eşya fiyatları endeksi 202'ye yükselmiştir.

Bu alt dönemde enflasyonist baskıları önlemek ve istikrarlı bir fiyat politikası uygulamasını gerçekleştirebilmek için bazı para, maliye ve iktisat politikası tedbirleri alındığı görülmektedir :

Nitekim, MİLLÎ KORUMA KANUNU bunlardan biridir. Bu kanunun getirdiği esasların en başında «çeşitli maların fiyatlarının, belirli bir kâr yüzdesi ile, maliyetlere bağlanması» gelmekte idi.

Bu tedbir bir yandan maliyetlerin sun'i olarak şişirilmesine sebep olurken, kontrol eksikliği nedeniyle de karaborsacılığı ortaya çıkarmakta etkili olmuştur. Karaborsa, bozulmuş olan arz talep dengesini ekonomi aleyhine daha da bozucu etki yaratmaktadır. Başka deyimle talep enflasyonunun doğması ve şiddetlenmesi açısından karaborsa etkili olmaktadır.

1958 — 1960 Alt Dönemi :

1958 yılı yeni bir dönemin

başlangıcı olmuş, Türk ekonomisi yeni bir ortama girmiştir : Çünkü, 202 puana yükselen toptan eşya fiyatlarının yanı sıra, dış ticaret açısından ödemeler dengesi Türk ekonomisin aleyhine dönmüş; yüksek ithalat eğilim yanında ihracat imkanları ve kaynakları sınırlı kalmıştır. Ayrıca resmi olmayan döviz kurları resmi kurların çok üstünde seyretmiş, böylece döviz rezervlerinde büyük kayıplar ortaya çıkmıştır.

Bütün bu olumsuz ekonomik ilişkiler 8. Ağustos. 1958 tarihinde «İSTIKRAR PROGRAM»ı uygulanmasını zorunlu kılmıştır. Bu programa göre hükümet döviz alım satımında resmi kur yanında prim vermek suretiyle «Fiili Devalüasyon» yapmıştır. Ancak 1959'de devalüasyon % 320 oranında, hukuken tamamlanmıştır.

Öte yandan, bütçe açıklarını önlemek için İktisadî Devlet Teşekküllerinin ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatlarına zam yapılmıştır. Bu fiyat politikası, para arzı gelişi güzel arttırılmamış olmasına rağmen, devalüasyonun da etkisiyle fiyatları şiddetle arttırmış ve nitekim toptan eşya fiyatları endeksi 1960 yılında 255 puana yükselmiştir.

Sözünü ettiğimiz bu sonuncu uygulama, daha çok, maliyet ef-

lasyonuna sebep olmuş, başka deyimle maliyet enflasyonu görünümü arz etmiştir.

Bu alt dönem, iki yıllık bir süreyi kapsamakla beraber, enflasyon ve onun doğurduğu iktisadi sorunlar açısından oldukça yüklü bir devre olmuştur. Şöyleki : Bir yandan devalüasyon'un yol açtığı maliyet enflasyonu, diğer yandan düşük bir reel milli gelir, hızlı nüfus artışı yanında göçlerin de etkisiyle işsizlik oranındaki artışlar hep birer sorun olarak ortaya çıkmıştır.

1959 yılında, istikrar programına uygun olarak, kredi plafonu uygulamasına gidilmesi başarılı olmuş, ancak enflasyon hızı yine de 13 puan yükselme göstermiştir.

1960 yılında istikrar programından sapılması, buna bağlı olarak, kredi plafonunun aşılması ve para hacminin düzensiz biçimde artırılmış olması talep enflasyonuna yol açmıştır.

O halde, denebilir ki, 1958 - 1960 alt döneminde talep ve maliyet enflasyonu birlikte görülmüştür.

1961 - 1962 yılları politik bakımdan bir geçiş dönemi olması nedeniyle önemli antienflasyonist tedbirlerin alındığı bir dönem olmamakla beraber, hızlı bir enfla-

yon hüküm sürdüğü anlaşılmaktadır. Nitekim, toptan eşya fiyatları endeksinin 1962'de 280 olduğu görülmektedir (1948 = 100).

1963 ve daha sonraki yıllar plânlı döneme girdiğinden bu dönemleri daha yakından incelemeye çalışacağız.

1963 — 1967 Dönemi (Birinci Beş Yıllık Plân) :

Birinci Beş Yıllık Plânda enflasyona karşı alınacak tedbirler genel hatları ile şöyledir :

Para-kredi politikası, yatırımların finansmanı, bankaların likidite durumu bir modele bağlanmış- tır. Bunların miktarlarının belirlenmesi yıllık programlara bırakılmış- tır.

Milli gelir, bütçe gelirleri, kamu cari harcamaları, kamu yatırımları, özel yatırım, özel tüketim, ithalat, ihracat ve dış yardım'ın beş yıllık miktar hedefleri verilmiştir. Ancak, reel kalemlerden oluşan böyle bir model, para akımları ile bankaların likidite durumlarını belirleyen bir model ile tamamlanmamıştır.

1963 yılında tarımda hava şartlarının iyi gitmesi nedeniyle, gelişme hızının yüksek olması, fiyatların normal bir düzeyde artmasını sağlamıştır.

1964 yılında gerekli vergi reformunun yapılmaması, vergi gelirinin arttırılmaması, plânlanan kamu yatırımlarının gerçekleştirilmemiş olması ve kredi ile birlikte para hacminin arttırılması sonucu % 4,9'luk düşük bir gelişme olmuştur. Ancak bunlara rağmen 1974 yılı içinde enflasyon hızı yavaş olmuş, 1963'e oranla % 1,2'lik bir artış olmuştur.

1965 Maliyet Enflasyonu :

Hem seçim ayları, hem de onu izleyen aylarda gıda maddeleri fiyatları yanında inşaat malzemesi ve benzer malların fiyatlarındaki artış, fiyatlar genel seviyesini arttırmış; bu ise kredi taleplerinin artışına sebep olmuştur. Kredi talebinden doğan baskılar reeskont üzerinde de etkili rol oynayarak hükûmetin para ve kredi hacmini arttırmasına sebep olmuştur. Bütün bu etkenler ve uygulanan para politikası MALİYET ENFLASYONUNA yol açmıştır.

Enflasyonun da etkisiyle ithalat eğiliminin artması, döviz rezervlerinin azalması ve para değerinin düşüşü; bir yandan ödemeler dengesini aleyhe çevirirken öbür yandan devalüasyon söylentilerine yol açmıştır. Nitekim aynı yıl toptan eşya fiyatları

endeksinde 109,4 puanına (1963 - 100) ulaşıldığı görülmektedir.

1967 yılı Maliyet Enflasyonu :

1966 yılının nisbeten kararlı bir fiyat artışına sahne olduğu görülmektedir. Ancak, 1967 yılı bir maliyet enflasyonu yılı olması nedeniyle aynı kararlılığı görememekteyiz. Nitekim, 1966'da 114,7 olan toptan eşya fiyatları endeksi 1967 yılında 123,4 olarak hesaplanmıştır. Söz konusu yıldaki maliyet enflasyonu'nun nedenlerini şöyle sıralamak mümkündür :

— Kamu harcamaları kamu gelirlerinden yüksek tutulmuş; aradaki farkı kapatabilmek için dolaylı vergiler arttırılmış ve İktisadî Devlet Teşekkülleri mallarının fiyatlarına zam yapılmıştır. Ancak, bu durumda bile, bütçe açıkları karşılanamamıştır.

— Zamlar ve dolaylı vergiler hayat pahalılığına yol açtığı gibi sanayi ve hizmetler kesiminde maliyetleri arttırmıştır. Böylece gelişen zincirleme fiyat artışları tipik maliyet enflasyonu görünümünü kazanmıştır.

Eski yanlış uygulamalardan alınan tecrübeler nedeniyle para hacminin emisyon yoluyla gelişi

güzel arttırılması yoluna gidilmesi; ancak para ve kredi talebinin yüksek oluşu nedeniyle 1967 yılının ikinci yarısında para darlığı söz konusu olmuştur.

Her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da iktisadî birimleri yönetenlerin ve nihayet kurumların psikolojik davranışları ağırlık kazanmaktadır. Bu cümleden olarak, 1967 yılında para otoritelerinin para hacmini daraltırken sessiz hareket etmeleri gerekirken, «enflasyonu önlemek amacıyla para arzını kısıtlacağını» önceden bildirmesi para iddiharına yol açmıştır.

Halbuki hükûmet, para arzı ile enflasyon arasındaki ilişki bilindiğinden, sermaye piyasası yoluyla enflasyonist bazı etkileri önleyebilirdi.

1967 — 1972 Dönemi İkinci Beş Yıllık Plân Dönemi :

Birincisinde olduğu gibi İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında da gerek sosyal adalete, gerek kaynakların etkin dağılımını sağlamak üzere gelişmenin fiyat istikrarı içinde sağlanması öngörülmektedir.

Söz konusu ikinci plân'a göre fiyat istikrarı sağlanırken şu yol izlenecektir.

— Toplam harcamaların ve toplam talebin kontrolü,

— Para ve Kredi tedbirleri,

— İktisadî Devlet Teşekkülleri fiyat politikası,

— Destekleme fiyat ve alım politikasındaki düzenlemeler,

Ne varki, bu tedbirlere rağmen, hızlı fiyat artışları önlenememiş; hatta, devalâasyon kararı almak bile zorunlu olmuştur. Şimdi ana çizgileriyle bu dönemi irdeleyelim :

1969 — 1971 alt dönemi :

1969 yılı fiyat artışları maliyet enflasyonu şeklinde kendini göstermiş, 1970 yılında ise hızlanacak bir ortama girmiş ve nihayet 1971'de Türk ekonomisinin dengesini bozmuştur. Nitekim, 1969'da 136.5 olan toptan eşya fiyatları endeksi 1971'de 168,9 a yükselmiştir (1963 = 100).

Sözünü ettiğimiz bu alt dönemdeki enflasyon'un nedenleri şunlardır :

— Para arzı artırılmış, kredi hacmi genişlemiştir. Artan işçi dövizleri rezerv olarak tutulmuş, ithalatta kullanılmamıştır.

— Tarım ürünlerindeki hızlı artış destekleme alımlarının arttı-

rılmasına, bu uygulama da toplam para **arzının artmasına** sebep olmuştur.

— Bu dönemde kamu cari harcamaları oldukça yüksek tutulmuştur.

— Devlet Personel Kanunu bir yandan efektif talebi artırırken, diğer yandan satıcılar üzerindeki etkiler sonucu, spekülative davranışlara sebep olmuştur. Bunun arz talep dengesi üzerindeki etkileri Türk ekonomisinin aleyhine olmuştur.

— Devalüasyon söylentileri karaborsacılık ve spekülative davranışları aygın hale getirmiş ve spekülative fiyat artışına sebep olmuştur. Nitekim 1970'de yapılan % 66,6'lık devalüasyon, maliyet fiyat çekişmesine sebep olmuş ve üst seviyede enflasyona yol açmıştır.

1972 — 1974 Dönemi :

Bu dönemde fiyatlar genel seviyesi çok yüksek olmuştur. Nitekim toptan eşya fiyatları endeksi 1972 de 199'dan 1974'ün ilk ayında 281, sekizinci ayında 312 ye yükselmiştir .

1970 de başlayıp 1974 sonlarına kadar kümülatif olarak gelişen enflasyonist hareketler büyük bir

dengeşizliğin doğmasına sebep olmuştur. Dengesizliğin esas sebepleri :

1. Kamu kesiminin açığa dayalı harcamaları ve taban fiyat politikalarının dengesizliği;

2. Maliyet enflasyonunun belirti ve etkileri;

3. İthal mallarındaki fiyat artışları;

4. İhraç mallarındaki fiyat artışlarının etkileri; öyle ki, iç talebin iç arzdan fazla olması yanında ihraç mallarının dış fiyatları ve ihraç imkanları nisbeten artmış olduğu için ihracat eğilimi yükselmiştir.

5. 1970-72-73 yıllarındaki tarımsal ürün düşüklüğü;

6. Enflasyondan zarar görenlerin 1970'lerde daha önceki kayıplarını kısa zamanda telafi etme gayretleri;

7. Baskı altındaki enflasyondan açık enflasyona geçişteki olumsuz etkiler : Gerçekten Türkiye'de narh veya benzeri yollarla fiyatların kontrol altına alındığı ve bunların enflasyonu önleyecek tek tedbir olduğu fikri 1974 e kadar hakim fikir haline gelmiştir. Nitekim fiyat kontrol komitelerinin çalışmaları bu merkezde olmuştur. Ancak gayretlerin bütünü bu saha-

ya yönelince enflasyonu önleyici diğer bazı tedbirler ihmal edilmiştir.

1974 yılında bu uygulamaya bir reaksiyon olarak baskı altında tutulan mal ve hizmetlerden bazı-
larının fiyatları serbest bırakılmış-
tır. Bu ise enflasyon hızının çok
yüksek olmasına sebep olmuştur.

8. Ticaret hadlerindeki geliş-
meler;

10. Bilhassa yurt dışından ge-
lir transferlerinin de etkisiyle gös-
teriş için tüketim artışı yüksek
olmuştur.

11. Türk Vergi Sistemi'nde
otomatik dengeleyiciler gereği
şekilde düzenlenememiştir. Tarım
vergilendirilememiştir.

12. Enflasyon ithali; Dünya
konjunktürünün etkileri; Tüm enf-
lasyonist etkenler içinde bu etke-
nin payı % 30 kadardır.

13. İşçi gelir transferlerinin
iç ekonomide plansız harcamalara
(emlak vs.) gitmiş olması;

14. Kıbrıs barış harekatı;

15. Fiyat artışları yönünden
enflasyonun kendi kendini besler
hale gelmesi;

SONUÇ :

1975 Türkiye için anti enf-
lasyonist Tedbirler şunlar olabilir

1. Türk ekonomisinin enfلاس-
yona karşı dayanıklılığını azaltan
etkenleri ortadan kaldırmak :

a. Para ve sermaye piyasala-
rının sınırlılığı,

b. Para politikası ve para ida-
resinin zayıf karakteri,

c. Kesimler arası dengesiz-
likler.

d. Arz esnekliğinin zayıf olu-
şu,

e. Ağır işleyen karma ekono-
mi çarkı,

f. Ekonomik teşhis ve tedavi
arasındaki zaman uzunluğu,

g. Başarısız pazarlama.

2. Para politikasının mevsim-
lik gelişmelere göre esnek bir ya-
pıya sahip olmasını sağlamak.

3. Kamu harcamaları politika-
sını yatırımları genişletecek şekil-
de düzenlemek.

4. Enflasyonist baskıları etki
siz kılabilen vergi politikalarını
geliştirmek: GSMH' daki artış yüz-
desine göre (ona eşit) vergi artış
oranını düzenlemek.

5. Sermaye piyasasının hızla kurulmasını sağlamak: Bunun için Sermaye Piyasası Kanunu'nu çıkarmak, T. Emlak Kredi Bankası ve benzeri kuruluşlarla spekülâtif emlakçılığı kontrol altına almak.

6. Çok nadir hallerde bile olsa ithalat yoluyla toplam mal arzını artırarak kısmi enflasyonu körükleyen fiyat hareketleri kırılabilir.

7. Döviz rezervleri politikasını optimum bir şekilde belirlemek: Döviz rezervlerinin aşırı şişmesine seyirci kalmak enflasyonu körükleyecektir. Döviz rezervleriyle ithalât arasındaki oranın % 35 dolayında olması optimum bir ölçü sayılabilir .

Aslında dağınık olarak sunduğumuz bu iktisat, maliye ve para

politikası tedbirleri dışında benzer tedbirler demeti de sunulabilir. Ancak bunların herbiri tartışma konusudur.

Şunu önemle ifade etmek gerekirkı bu tedbirlerin uygulanmasında katı davranmamak gerekmektedir. Çünkü, gerek satıcı gerekse tüketici psikolojisi katı davranışlar karşısında denge bozucu defansif tedbirler alabilmektedir.

1974 yılı içinde % 32 yi aşkın olan fiyat artış hızı enflasyon, işsizlik ve durgunluğun bir arada görüldüğü «stagflation» halini almıştır.

O halde alınacak olan tedbirlerin çok yönlü değişkenleri kapsayan bir model çerçevesinde uygulanması gerekmektedir.

Uluslararası buhranın çözümü için bazı tavsiyeler (*)

Çeviren : Dündar MURADOĞLU
(Merkez Bankası
Teftiş Kurulu Bşk.)

Buhranın Dört Etkeni :

Uluslararası ekonomi adeta çok veçheli güçlerin bir deneyine tâbi bulunmaktadır. Buhranın dört etkeni birleşmektedir.

Birincisi, A. B. Devletlerinde, Japonyada ve Federal Almanya Cumhuriyetinde, işsizlik ve bazı hallerde, tehlikeli sayılabacak sayı da ortaklıkların iflâsı ile daha da ağırlaşan bir durgunluğa tanık olunmaktadır.

İkincisi, dünya enflasyonun kurbanı haline gelmiştir. Belki 1975 de içinde bulunduğumuz yığının etkisiyle fiat yükselişi yavaşlayacaktır, fakat durgunlukla mücadele için bizler, son kırk yılda olduğu gibi, parasal genişleme suretiyle tedavi yollarına başvurduğumuz takdirde bir gün fiatlar daha hızlı yükselecektir.

Üçüncüsü, batı dünyası dış

(*) Dış basından.

denge-sizliklerin belirtisi haline gelmiştir. A. B. Devletleri, Fed. Almanya Cumhuriyeti ve petrolcu ülkelerin ödeme dengeleri fazlalık göstermekte, halbuki diğer memleketlerin hemen hemen hepsinin ödeme dengeleri açık vermektedir. Alacaklı ülkeler, ödeme dengeleri açık veren memleketler kökenli satılık malların büyük bir bölümünü almadıkları takdirde, bu sonuncu ülkeler güç durumda kalacaklardır. Bu ise uluslararası ekonominin çöküşü demektir. Bugün ödeme dengeleri açık veren memleketlerden gelen mal ve hizmetlerin büyük bir kısmını petrol üreticisi ve kalkınmış ülkeler almaktadırlar, fakat kısa bir süre sonra petrol üreticisi ülkeler buna devam edebilecek durumda olamayacaklarından gelişmiş ülkeler sorumluluğu artmış olacaktır. A. B. Devletleri ve Fed. Almanya Cumhuriyetinin daha fazla emtea ithal etmeğe hazır bulunmaları halinde uluslararası ekonominin bir girdaba sürüklenmesi tehlikesi varit olabilir.

Dördüncüsü, uluslararası mali piyasalarda gittikçe daha belirgin olarak kısalan vâdeler likidite büranı ve bankacılıkta iflâslara yol açmak tehlikesini yaratmaktadır. Eğer alacaklı ülkeler borçlu ülkelere ödünç vermeğe razı olsalar, dış açık ve fazlaların derhal üstesinden gelinabilir. Kuşkusuz, piyasa zaten

bu konuda belli bir rol oynamaktadır, ancak, bazı ayrıcalıklar dışında, bugün asıl sorun kısa vâdeli kredilerdir. Mali piyasada veya uzun vâdeli sermaye piyasasında vâdelerin bu kadar kısa tutulmasının başlıca nedeni enflasyondur. Yatırımcılar, enflasyonun şiddetlenmesinden çekinikleri için, kısa vâdeli menkul kıymetlere plasman yapmakla yetinmektedirler. Ödünç alanlar, bugün uygulanmakta olan yüksek düzeydeki faiz hadlerini görmekte ve uzun vâdeli taahhüt altına girmeyi istememektedirler; zira adı geçenle parasal bir kararlılığın teessüs edebileceğini gözden uzak tutmamakta ve faizlerin ödeme yükü altına girerek aşırı şekilde borçlanmış duruma düşmeyi arzu etmemektedirler.

Gerçek Ücret/Verimlilik Rasyosunu İslah Etmek :

Eski görüşlerden sıyrılmak, işsizlik ve enflasyonla mücadele etmek için yeni çareler, yeni imkânlar bulunduğu takdirde çok muhtemeldir ki (işsizlik, enflasyon, dış ticaret dengesizlikleri ve mali piyasanın çöküşü) gibi dört sorunun çözümünü mümkün olabilir. Önce şunu bilmek gerekir: Uzun vâdede merkez bankasının iş gücü kullanımı bakımından yapabileceği bir şey yoktur, zira para arzına bağlı olan

iş gücü kullanımı değil, parasal kararlılık söz konusu olduğunda, fiyatlar genel düzeyidir.

Belli bir kesimde, bir bölgede veya bir ülkede iş gücü kullanımı durumuna uzun vâdede karar verecek olanlar işin fiyatını, yani ücreti tâyin edenlerdir. Sağladığı ödüllere nazaran çok fazlasını isteyen piyasadan çekilir. Verimlilik herhangi bir kimse tarafından sağlanan ödüllerdir. Neredeki ücret verimliliği olumsuz biçimde etkilemez, oradaki işler güvenlidir; neredeki ücret verimliliğe nazaran yüksektir, orada personel tasarrufu, kısmi işsizlik, işe son verme ve iflâslar vardır.

Örneğin 1969 da durum böyle olmuş, bazı Avrupa ülkeleri tam çalışmayı denerlerken aşırı istihdamla karşılaşmışlardır. 1974 de, gerçek ücretin verimliliğe nazaran çok fazla olduğu görülmektedir. Şüphesiz, ücret seviyesi yüksek bulunmakla beraber birçok işçi de ücret alamamaktadır, zira İtalyada örneğin, güneydeki verimlilik kuzeydekinden çok daha düşüktür, ancak güneyde de gerçek ücretler, verimliliğin az olmasına rağmen, aşağı yukarı kuzeydeki kadar yüksektir; güneyde çok az iş yeri vardır, bu nedenle birçok işçi, işletmelerdeki gerçek ücret/verimlilik oranının daha iy olduğu kuzeye doğru göç etmektedirler.

Binaenaleyh, bugün çalışma güvenliğinin sağlanması ve iş gücünün gelişmesi isteniyorsa girişimlerde gerçek ücret/verimlilik rasyosunun ıslah edilmesi lâzımdır. Genişleyici bir para politikası vasıtasıyla artan bir alım gücü yaratılmasına ilişkin geleneksel yöntem, fiatlardaki yükselişin sonucu gerçek ücretlerde bir düşüş meydana gelmesiyle, gerçek ücret ve verimlilik arasında düzgün bir ilişkiyi yeniden kuramamakta ve günden güne hızlanan enflasyon dolaşısıyla iş görememektedir.

Bu Amaç Nasıl Gerçekleştirilmelidir?

Teşebbüslerin gerçek ücret/verimlilik rasyolarını, bir süre için gerçek ücretlerde bir yükseliş yapılmasından bile bile vazgeçerek, daha iyi bir hale getiremeyiz. Bu biçimde bir iyileşme sağlamak için, faaliyet koluna göre, altı veya dokuz, belki de on iki aylık bir süre geçmesi lâzımdır.

Gerçekten, girişimler zarardan kurtulmalarından ve geleceğe daha güvenli bakabilmeğe başlamalarından itibaren daha çok yatırım yapmakta, başka bir deyimle, daha fazla donatım malları talep etmekte ve bu suretle önce üretimi, daha sonra da verimliliği arttırmak tadırlar.

Netice itibariyle, gerçek ücretlerdeki bir duraklama istihdamın gelişmesini ve gelecekte gerçek ücretlerde yeniden yükseliş olmasını kolaylaştırmaktadır.

Uygulamalarla gerçek ücretlerde duraklama fikri nasıl değiştirilebilir? Yalnızca aşağıda açıklanan koşullara sahip olan ücret anlaşmalarını sonuçlandırmak yeterlidir. Fiatlar genel düzeyinin yükseldiği ölçüde ve eldeki istatistik esaslarına göre, satın alma gücünü yerinde tutan, mukabiline şamil, faizi ile beraber bir ödenek ödenmelidir. Bu şekildedek sözleşmelerin yaygınlaşmasıyla merkez bankaları bir denge politikası sürdürebilirler. Söz konusu merkez bankaları para dolaşımını daha az artırdıkça daha yavaş fiat yükselişleri kaydedilecek ve işverenler satın alma gücünü sürdürmek için tazminat ödemek zorunluğunda kalacaklardır.

Kamu kesimi de, kendi yönünden istihdamın süratle artmasına yardımcı olabilir. Amortisman kolaylıkları ve yatırımlar lehine yapılan para yardımları faaliyetin sabit sermayeli harcamalar kesiminde gelişmesine yardım etmekte olup, ihracat mecburiyetini ve ithalat eğilimini arttırmayı daha az zorlayıcı bir hale getirmektedir.

Kalkınmış ülkelerin ticaret dengeleri, ticaret bilânçoları açık

veren memleketlerin sorunlarını daha kolayca çözebilmeleri ve uluslararası ekonominin çökmemesi amacıyla, olumsuz, açık verir bir duruma gelmelidir. Bundan başka, esaslı ve süratli bir şekilde, özellikle bölgesel politika çerçevesi dahilinde, demiryolları ve posta faaliyetine ait kamusal yatırımların arttırılması tavsiye edilebilir. Bilindiği gibi, bunların finansmanı kararlılık gereklerine uygun olmalıdır, yani söz konusu finansman merkez bankaları vasıtasıyla değil, mali piyasa yolu ile yapılmalıdır.

Binaenaleyh bu piyasayı canlandırmak lâzımdır. Bunu gerçekleştirebilmek çarelerinden biri devletin halka göstergeli istikraz arz etmesidir. Bunlara fazla yüksek olmayan bir faiz haddi tesbiti uygun görülmüştür, ancak söz konusu istikrazlar ödünç verenlere enflasyona karşı tam bir güvence sağlamaktadır: % 10 veya % 11 faiz haddi yerine, bedel sadece % 1 veya % 2 olarak saptanmaktadır, fakat geri ödenecek tutar, tasarruf sahibinin Devlete ikraz ettiği para miktarını gerçek değeriyle geriye alabileceği biçimde fiatlara paralel olarak yükselmektedir.

Zaten hükümetler, parasal istikrarı sağlayabileceklerini tahmin edebilseler, % 10 veya % 11 faiz haddi ile borçlanmak hatasına düş-

mezler. Nitekim, gelecekte % 7-8 civarında bir enflasyon olacağı ümit ediliyorsa bu faiz hadleri haklı gösterilemez. Binaenaleyh, göstergeli istikrazlar tasarruf sahipleri için olduğu kadar Hazine ve diğer emisyon yapanlar bakımından da kârlıdır.

Göstergeli ödünç almalar aynı zamanda uluslararası sermaye piyasasının yeniden canlanması imkânını da temin etmiş olacaktır. Bu piyasanın aksayan tek tarafı, enflasyonu içeren bir plasman vasıtası olmasıdır. Eğer geri ödenen para, gerçek değerde ıkraz olunana tekabül ediyorsa, kalkınmış ve tasarrufları çok olan ülkelerin ödeme

dengeleri açık veren memleketlere, düşük faiz uzun vâde ile ödünç vermeğe rıza göstermeleri kolay olacaktır. Bununla beraber petrolcü ülkeler, velevki sölzeşmelere, enflasyon tehlikesine karşı para değerini sürdürecektir şartlar dercedilmiş olsa bile, niçin alacaklarını konsolide etmeğe, yani alacaklarını uzun vâdeli şekle dönüştürmeğe yanaşmamaktadırlar? Hukuki ve mali düzenlemeler, piyasanın bu tür istikrazlarda bulunmaktan kendi kendine sıyrılmasına engel olmaktadır. Bu gibi kösteklerden kurtulunmadıkça dünya hızla uçurum kenarına sürüklenmek tehlikesine maruz bulunmaktadır.

Ormancılığın Türk Ekonomisinde Yeri

Doç. Dr. Nazif KUYUCUKLU

Günümüzde, yurdumuzun en önemli güncel sorunlarından biri, ormancılıktır. Ormancılığımızın durumunu, ekonomimizdeki yerini belirtmekte, ve sorunlarını dile getirmekte yarar vardır.

— Önce hemen belirtelim ki Türkiye'nin orman alanları son ölçüm tahminlerine göre 20.115.114 Ha. dır (1). Bu rakam geçen yıllara göre giderek bir yükselme eğilimi gösterir. Alanlarda bu artış, or-

man tanımına verilen değişik anlamlardan ve ölçüm tekniklerinden ileri gelmektedir.

Orman alanları, Türkiye toplam alanlarının % 25'e yakınına kapsamaktadır. Bu oran komşularımızdan Bulgaristan'da % 33, Romanya'da % 26, Yugoslavya'da % 34,6, Yunanistan'da % 20'dir. Sovyetlerde % 40,6, İran'da % 10,9, Irak'ta % 4 ve Suriye'de ise % 2,3 tür (2).

Ormanların toplam alanları o-

ranı bakımından durumumuzun «orta» olduğunu söylemek mümkündür. Hattâ bu oran, !bir ülkede tam olarak doğal dengenin korunabilmesi için ormanlar ülke topraklarının % 30 unu kapsamalı» düşüncesine de yakındır. Ancak, bu düşünce, her ülkenin rölyef farklılığı karşısında bazı eleştirilere açık olduğu cihetle, bizde bu oran düşüktür ve değindiğimiz, «dengenin» korunması da çok güçtür.

— Her kesim gibi ormancılık kesimi de, ekonomide belirli bir ağırlığı olan kesimdir. 1973'te Ormancılığın GSMH'ya katkısı 1.558.000.000 TL. dir. Bu, GSMH'nun % 0.5'ini oluşturmuştur (3). Oran bakımından bu, düşük bir pay olarak gözüktür. Aslında bu payın mutlaka daha büyük olduğunu düşünmek mümkündür. Çünkü, kaçak kesimlerin buraya giremediği kuşkusuzdur. Ancak, giderek gelişen orman sanayii ile GSMH bu katkı, gelişmeye paralel olarak yükselme eğilimi gösteriyor. Nitekim, 3. cü BYKP döneminde orman ürünleri sanayiinde 1.25 milyonluk yatırımla 1977'de 6.05 milyar TL. ya çıkacak (1972'de 3.93 milyon TL.) bir katkı öngörülmüştür (4). 1972'nin tam gerçekleşmeyle Orman Sanayiinin GSMH. ya katkısı % 1.6 dir.

Bununla birlikte, ekonomisi büyük çapta ormancılığa bağlı olan ül-

keler bir yana, GSMH da oran bakımından durum farklı değildir. Nitekim, Bulgaristan'da bu pay GSMH da sıfır fakat milli gelirde % 1 (4), Yugoslavya GSMH sında % 1 civarındadır (6).

Ormancılığın ileri olduğu ülkelerde, örneğin Finlandiya'da bile bu oran % 0,6 civarındadır (7). Burada tarımla ormancılığın GSMH katkısı birbirine çok yakındır.

— Türkiye ormanları günümüzde 918.587.774 m³ lük bir kapital değerindedir. Bunun 812.3 milyon m³'ü koruluk, 106.3'sı da baltalıktır yani yakacak odundur (8).

Bu kapital değerinin, 918.5 milyon m³'ün çok üstünde olması mümkündür. Ancak, ormanlarımızın yapısı bunu engellemektedir. Çünkü 20 milyon küsur Ha. lık alanın 11.97 milyonu (Koru'da 4.780.106, Baltalıkta 9.179.473) yani ormanlarımızın % 60'ı bozuktur. Bunu gidermek için ağaçlandırma çalışmalarını arttırmak gerekmektedir. Bu çalışmalar var, ancak kapsam ve öz bakımından çok yetersizdir. Buna biraz sonra yeniden döneceğiz.

918.5 milyon m³'lük ormanlarımızın yıllık bir büyüme, artış hızı var. Bu toplam olarak % 3'e yakındır. Rakkam olarak bu artış miktarı, 27.3 milyon m³ tür. (Bunun 221 milyonu korulukta, 5.1 milyonu da Baltalıktadır). İşte bu 27.3 milyon

m³lük yıllık artış bizim için gelir ntieliğindedir.

Bundan yararlanmaya gelince. Yıllık ortalama Eta (KGH) yani kesilmesi gereken veya kesimi planlanan 22 milyon m³tür. Bunun 16.1 i Korulukta, 5.2 milyonu da baltalık-tadır. Böylece korulukta üretimin bir bölümü ana kapitale katılmaktadır. (Baltalıkta da 100.000 m³ kapı-talden gidiyor). Bununla birlikte 1975 üretimin programına göre Eta (KGH) toplamı 23.5 milyon m³ ci-varındadır (9). Bunun 18.2 si yakacak, 5.3'ü de yapacaktır.

Tarım bakımından, komşu ülkelerle durumumuzu karşılaştırdığımızda pek önemli farklar yoktur. Ancak, kuzeye gidildikçe bazı ülkelerde doğal koşullar ve ağaç türleri etkisiyle bizde bir m³ olan Ha verimi üç hatta dört m³'e kadar çıkar.

— Az önce, ormancılıkta üretim değerlerinin GSMH hesaplarına tam olarak yansımama olasılığına değinmiştik. Aslında, ormancılık değerlerinin orman işletmele-ri gelirlerine geçmediğini belirtmek gerekir. Çünkü burada yaratılan değerlerin büyük bir bölümü orman içi ve bitişiği köylere intikal ettirilmekte, bu yönden kişinin yaşamını sürdürdüğü doğal ve ekonomik çevreden öncelikle yararlanmasına ve çevre ile çıkarlarının zıtlaşmaması-

na dikkat edildiği görünümü vardır. Gerçekten orman içi ve bitişiği köy-lerin (ki orman bitişiği köyler on km. lik bir uzaklığa kadar olanlar-dır) yasal olarak ormanlardan bir kaç şekilde yararlanırlar (10) :

- Toplumsal ortak ihtiyaçları için bedava yapacak sağ-larlar. Köprü, Okul, Cami yapımında olduğu gibi.
- Zati ihtiyaçlarını giderebil-mek için tarife bedelinin onda birini ödeyerek yaka-cak odun sağlarlar. Bunlar idare, köy organları ve kişi tarafından saptanır.
- Pazar satış hakkı yolu ile yararlanma ki, köylü kesim ve taşıma işleminde çalış-mışsa, yapacakta 10 m³ ü geçmemek üzere, yakacakta da kesip taşıdığının % 60'nın üretim maliyet bedelini ödeyerek satın alır. Daha sonra da bunu piyasa fiyatıyla satar. Bu yolla yararlanma köylü için önemli bir gelir kaynağıdır. Çünkü bu kanalla piyasaya intikal eden yakacak odun büyük oranlara çıkmıştır. Bir kaç yıla ait şu rakkamlar durumu açıkça ortaya koymak-tadır (11) :

Yıl	Köylü zati ihtiyaç	Yakacak Odun	Satışları (Ster)	Köylü % si
		Köylü Pazar satışları	Toplu satışlar	
1972	10.954.632	2.537.556	18.022.971	68
1973	10.988.095	2.311.153	18.336.718	72
1974	10.848.208	3.010.899	19.352.017	72
1975	10.526.396	3.038.738	18.285.500	75

Kaynak : Orman Bakanlığı Çalışmaları, Ankara, 1975, s. 37 ve 30-36.

— Rakamlardan anlaşıldığına göre, yakacak satışların % 72'si, hatta içinde bulunduğumuz 1975 yılında % 75 i zati ve pazar satış hakkı olarak köylüye yapılmaktadır. Doğrudan piyasaya yapılan satışlar, bu durumda % 25 civarında kalmaktadır. Piyasanın ihtiyacı bu % 25'le karşılanmadığına göre, Orman içi ve bitişigi köyler ikinci elden bir piyasa ihtiyacını gidermek için ellerindeki bu malı satmaktadırlar. Köylü zati ihtiyaç ve pazar satış hakları toplamının böylesine yüksek oluşunun nedeni, orman içi ve bitişigi köylerimizin ve buralardaki nüfus miktarının fazla (ki bazı verilere göre 9 milyondur) olmasıdır. Ancak, köylünün elindeki bu miktardan ne kadarının piyasaya intikal ettiğini kestirmek zordur. Bununla birlikte İstanbul'da yakacak odun ihtiyacının % 25'inin köylü tarafından sağlandığı ve Türkiye toplam yakacak odunun % 10'un İstanbul'da kullanıldığı tahmin olunmaktadır (12).

— Başka bir yararlanma yolu da, kendilerine çalışma olanağı sağlanmış olmasıdır. Gerçekten piyasaya göre, ormancılık işleminde (kesme, taşıma, toplama, imâl, bakım, imar, ağaçlama, yol yapma gibi), Orman içi ve bitişigi köylüler çalışacaklardır. Bu onlar için bir hak durumuna getirilmiştir. Ancak, çalışmak istemedikleri takdirde, başka yerden işçi çalıştırılabilecektir. Bu çalışma hakkı da buralardakiler için önemlidir. Özellikle taşıma işleri geliri yüksek olan bir alandır. Bununla birlikte bizde henüz kişilerin birleşerek iş yapmaları veya işleri kooperatifler aracılığı ile yürütmeleri gelişmediği için, bunu varlıklı kişiler yapmakta ve daha adil bir gelir dağılımına gidelememektedir.

— Orman ürünleri ithalat ve ihracatında, önceleri ithalat lehine olan fazlalık giderilip dengeye gelindikten sonra, günümüzde ihracat fazlası ve bunun artarak korunma-

sı eğilimi vardır. Ancak bu fazlalık henüz cüzdür. Orman sanayiinin gelişmesiyle bunun büyümesi doğaldır. Hatta, bu alanda Türkiye Ziraat Odaları Birliği'nin bir önerisi vardır. Buna göre kutru 35 cm. den yukarı olan ağaçların kesimiyle 300 milyon m³lük bir değer elde edilecek ve bununla 200 bin kişilik istihdam hacmi yaratılacaktır. Ayrıca orman içi ve bitişği köylerin konut ihtiyacını odun yerine prefabrik materyelle yaptığımız takdirde 1977 de minimum 530 milyon dolarlık bir döviz elde edilecektir (13). Ancak, bu önerinin kabulü ile bazı sakıncalar doğabilir. Çünkü, 300 milyon m³ lük kesim, kapital toplamını 18.5 milyon m³'e düşürüleceğinden, bunun % 3'lük artışı 18,5 milyon m³ ederki, bu yıllık tüketimimizin altında kalmakta veya sadece yakacak ihtiyacını karşılayacak düzeyde olmaktadır. Hatta nüfus artışı karşısında ilerde bunu bile karşılayamayacak duruma gelmek olacaktır. Kaldı ki, prefabrik konutların bu orman bölgelerindeki doğal koşullara uygunluğu tartışılabilir gibi, bunların maliyetlerinin bu aileler bütçelerindeki yük de tartışmaya değer bir noktadır.

— Ormanlardan doğrudan doğruya bu yararlanmalar yanında, ikinci yararlanılma kaynakları da vardır ki bu nüfusun kültürel yönden gelişmesi için bilhassa önemli o-

lan ormanların kâğıt sanayiine ilkel madde sağlamasıdır. Günümüzde kültür düzeyini ölçmek için nüfus başına kâğıt tüketimi kullanılıyor. Bizde de kurulu ve kurulacak selüloz sanayiine ilkel maddeyi ormanlarımız vermek durumundadır. Önceleri kâğıt için gerekli maddeler ve kâğıt hamuru ithalatı önemliken, günümüzde bu ihtiyaçlar iç kaynaklarla karşılanır duruma gelmiştir.

Dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi, bizde de ormanların bir bölümü doğayı ve güzelliğini korumak, çeşitli spor ve dinlenme ihtiyacını gidermek, özellikle turizmin gelişmesine yardımcı olmak amacıyla «milli parklar» meydana getirilmiştir. Bunlar 20. yüzyılının yorğun insanına, geçici de olsa işbölümünden doğan rutinliği unutturacak yerler olmaktadır. Bizde de ücretle çalışan taban genişledikçe ücretli izinler artacağından bu yerlere olan ihtiyacın büyüyeceği kuşkusuzdur. Diğer yerler yanında, özellikle bu milli parklar, orman içi veya kıyısı plajların rekreasyon yerleri olma bakımından önemini, uzaklara gitmeden, sadece Balkan komşularımıza göz atarak anlamak mümkündür. Değindiğimiz ücretli taban büyüdükçe bu yerler veya bitişğinde ayrıca konaklama kuruluşları ve yan tesislerin kurulması ve genişletilmesi gerekecektir. Böyle-

ce, buraları iç ve dış turizm açısından çok önemli bir potansiyel durumundadır. Bununla birlikte henüz konunun başında olduğumuzu kaydetmek gerekir.

— Ancak, ormanların bütün bu yararları yanında, adeta varlık nedeni olarak değerlendirilmesi gereken bir yönü vardır ki o da doğal dengeyi sağlaması, dolayısıyla tarımsal üretimin devamlılığını garanti altına almasıdır. Bu yönüyle ormanlar alt yapı durumundadır ve bu amaçla yapılan yatırımlar ulusal ekonomide alt yapı yatırımları olarak nitelenmelidir. Bilindiği gibi ormanlar, toprak yapısının oluşturulup geliştirilmesinde, su rejiminin düzenlenmesinde, iklim koşullarının oluşturup kararlılığın sağlanmasında tek faktör denebilecek durumdadır. Bütün bu sonuçların elde edilmesi ve korunarak sürdürülmesi tarımsal üretim için çok önemlidir. Ormanlarımız bu görevi yapabilir durumda mıdır? Kuşkusuz hayır. Ormanlarımız alan ve oran bakımından oldukça geniş olmasına rağmen bu dengeyi koruyamamaktadır, hatta bu % 25 oranın % 30'a çıkması da bu durumu sağlayamayacaktır. Aslında % 30 oranın denge sağlanmasında her ülke için geçerli olduğunu düşünmek mümkün değildir. Çünkü röllyefin çok engeli olduğu ülkelerde doğal denge için gerekli oranın çok dar

olması gerekir. Ayrıca ormanların, ülke yüzeyine oransal olarak eşit dağılması gerekir. Bizde her ikisi de eksik olduğu için doğal denge korunamamakta, dolayısıyla tarımsal üretim ve buna dayalı endüstri kollarından bazıları bu sonucuna olumsuz etkisi altında kalmaktadır.

Ormanlar yeteri kadar olmadığı ve gerekli yerlerde olmadığı için su rejimi düzensizdir. Bunun sonunda bu rezev yarar sağlayamamaktan başka, toprak aşınması yeni erozyan gibi çok önemli bir zarara neden olmaktadır, su ile toprak akıp gitmektedir. Bu durum toprak altı ve üstü su rezervini de olumsuz olarak etkilemektedir. Bu durum topraklarımızın uzun süre sulanması gereğini doğurmakta ancak, rezev kıtlığı bunu güçleştirdiği gibi maliyetler de yükselmektedir. Tarla alanlarımızın sadece % 7'si sulanabilir durumda bulunması bunla ilgili olsa gerektir. Oysa Yunanistan'da bile bu oran % 20 civarındadır. Konunun, tezek tüketimiyle de yakın ilgisi vardır. Ormanlar yurt düzeyine gerektiği biçimde dağılamamış bulunduğundan köylü yakacak ihtiyacını, önemli bir gübre potansiyeliyle, tezikle gidermektedir.

Artan ve giderek büyüyen tarımsal nüfus, bir yandan tarımla işletme büyüklüğünü ve tarlaları da-

ha fazla parçalara ayırıp küçülterek verimi düşürürken, gerekli üretim düzeyine erişebilmek için tarıma daha az uygun, toprak kalınlığı çok az olan marjinal alanlar da toplam tarım alanlarına katılmıştır. Bu yolla Türkiye tarla alanları toplamı diğerleri aleyhine (özellikle mer'aların) büyümüş ve gelecek için doğal dengeyi bozucu bir tarımsal üretime girilmiştir. Öyle ki, bugün tarla alanlarımızın sadece % 28'inde erozyon tehlikesi yok, % 48'i çok şiddetli, % 16 sıda şiddetli, % 24'ünde orta derecede aşınma tehlikesi vardır (14). Böylece topraklarımızın % 60 tan fazlasında şiddetli erozyon mevcuttur. Bundan dolayı da zaten düşük olan marjinal verim daha da düşünce, yukarda değindiğimiz gibi, önceki üretim düzeyini koruyabilmek için, yen tarla alanları aranmakta ve böylece orman sınırına gelinip buraları zorlanmaktadır. Bu durumun özellikle tarla alanlarının az olduğu orman içi ve bitişiği köylerde daha geçerli olması doğaldır. Tarihsel açıdan bakıldığında orman yangınlarının giderek artması da bunu doğrulamaktadır. Nitekim, 1965'te 415 olan yangın sayısı, 1970'te 790 415 olan yangın sayısı, 1970'te 790'a çıkmış, ancak bunu izleyen iki yılda da düşme eğilimi göstermiştir (15). Bu yangınların rastlantılığını düşünmek herhalde doğru değildir. Ayrıca, toplam suçlar

içinde orman suçlarının yüksekliği de bu durumu teyid etmektedir. Elimizde son yıllara ait veri olmamakla birlikte yurdumuzda işlenen suçlardan 1967'de % 45, 1968'de de % 36 gibi bir oranının orman suçlarının teşkil etmesi dikkat çekicidir (16).

Orman içi ve bitişiği köylerin gelir dağılımı durumunu bilmiyoruz. Ancak, biraz farklı olsa bile, tarımsal gelir gurubuna daha yakındır. Tarım kesiminde kişi başına gelir ise cari fiyatlarla 3.825 TL. olduğu halde sanayide 11.765 TL. dir (17). Ayrıca, tarımda kişi başına gelir, kentsel nüfus yığılmasının olması, artış hızının yüksekliği ve tarım dışı kesimlerin, özellikle endüstrinin gelir arttırıcı etkisinin, tarıma göre çok yüksek olmasıdır. Tarımda Azalan Verimler Kanunun etkisiyle 1951-1960'ta üretim artış hızı % 5.3 olduğu halde ,1964'ten sonra düşmüştür. (1963-1967 % 3.4 ve 1968-1969 da % 1). Sonra, bu gelirin fiili dağılışı da çok farklıdır. D. P. T., 1952 deki toprak mülkiyet durumunda önemli değişikliklerin olmadığı varsayımına dayanarak tarımda çalışanların % 90'ının, tarımsal gelirin % 48'ini, geri kalan % 10'un ise gelirin % 52 sini aldığını ortaya koymaktadır. Düşük gelirli büyük çoğunluğun tarım işçisi, ortakçı ve küçük işletme sahipleri olduğu anlaşılar.

Orman içi ve bitişğinde de bulunan bu grup, gerek bugünkü miktarı, gerek yıllık artış hızı ile ormanlar üzerinde büyük bir baskı aracıdır. Gerçi orman yasası kendilerine, buralarda çalışma önceliği tanımıştır. Ancak, burada istihdam olanaklarının, mevcut ve artan nüfusun çok gerisinde bulunduğunu söylemeye bile gerek yoktur. Ayrıca, orman yasasında yeni eklerle, orman içi ve bitişği köyleri kalkındırma yönünde bir fon kurulması öngörülmüştür. Ne varki, bu sonun, her yıl % 3 artan dokuz milyon nüfusu kalkındırabilmesi biraz kuşkuludur.

Bu bakımdan orman üzerinde alan açmak, tahrip etmek gibi baskılarda bulunacak olan ve yerinde kalkındırılması mümkün olmayanların, öncelikle sanayi kesiminde işe alınmaları, uygun olan yerlerde toprak reformundan öncelikle yararlanmaları yolu ile diğer kesimlere aktarılmaları sağlanmalıdır. Kesimler arası gelir farkı bu yönde zaten bir etkindir.

Ayrıca buna paralel olarak ağaçlandırmaya hızla gidilmelidir. Gerçi ağaçlandırma alanları, orman içi ve dışı olmak üzere, günümüzde sürdürülmektedir. Her yıl ortalama yirmi bin ha. civarında ağaçlandırma yapılmaktadır. Örneğin 1972'de bu 16.5 bin ha. dır (18).

Ancak ormanlarımızın % 60'nın bozuk olduğu hatırlanırsa, bu rakamın sembolik olduğu anlaşılır. Hele orman dışı ağaçlandırma yok gibidir, aynı yılda sadece 992 ha'dır. Orman içi ağaçlandırmanın ağır yürümesi, ihmal veya mali olanaklar gibi nedenlere dayanırken, orman dışı ağaçlandırmanın adeta yokluğu, mülkiyet rejimimize dayanmaktadır. Bilindiği gibi yurdu-muzda tapulu arazi miktarı, son yıllarda tapulama kanununun uygulamasına rağmen çok düşüktür. Anlaşmazlıklar zilyetlik hükümlerine göre çözümlenmeye çalışılmakta, bu da uzun yıllar sürüncemde kalmaktadır. Çözüme bağlanıp toprak mülkiyetinin hazineye ait olduğu anlaşılrsa bile, İmar ve İskan Bakanlığının bunu Orman Bakanlığına devri, çeşitli nedenlerle mümkün olamamaktadır. Bu da Devletin çeşitli kuruluşları arasında, koordinasyon yetersizliğinden ileri gelmektedir.

Böylece sonuç olarak denebilir ki, ormancılığımızın GSMH. ya direkt katkısı orman sanayii geliştikçe büyüme eğilimindedir. Ancak, ormanların payı sadece GSMH. da görünen miktar veya oran değildir. Ormanlar ülke için altyapı durumundadır ve bu yapı güçlü olduğu sürece bunun üzerine diğer kesimleri, özellikle tarımı kurup geliştirmek mümkündür. Ancak yurdu-

muzda mevcut ve artan nüfus, varlığını sürdürebilmek için, bir önceki yıla göre üretimini ve gelirini aynı düzeyde tutabilmek için, marjinal toprakları tarım alanına katmaktadır ve mevcut yasalara rağmen ormanlarda da zorlanır durumdadır. Hattâ bazan yasalar da zorlanmaktadır. Ama bunu önleyebilmek için, orman iç ve bitişiği köyler nüfusunun kalkındırılmıyacak olan bölümüne diğer kesimlere geçmede öncelik tanımak, mülkiyet durumuna açıklık getirmek için tapulamaya ve ayrıca ağaçlandırmaya hız vermek gerekmektedir.

1) Orman Bakanlığı, Planlama Dairesi Başkanlığı, Ankara - 1973.

2) Production Yearbok 1972, FAO, Rome, 1973, s. 3-7.

3) Türkiye Milli Geliri 1962-1973 (Cari üretim fiyatları ile) DİE Ankara, 1974.

4) Yeni Strateji ve Akılınma Planı 3. Beş Yıl 1973-1977 Yayın No. 1272, D. P. T. s. 350 TH. 231.

5) Statistiçeski Godişnik na. Narodnata Rep. Balgariye, Sofiya. 1972.

6) Statistical Pocker Book of Yugoslavia 1973. Beograd-1973, s. 50.

7) Statistical Yearbook of Finland, 1972. Central Statistical Office, Helsinki, 1973, s. 93.

8) Orman Bakanlığı, Plânlama Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1973.

9) Orman Bakanlığı Çalışmaları, Ankara, 1975, sıra No: 15, Seri No: 1 s. 33.

10) Orman Kanunu, m. 31 (Kan. No: 6831).

11) 1974 ve 1975 e ait rakkamlar üretim plânlarına aittir.

12) Doç. Dr. Turhan İstanbullu, Türkiye'de Yakıt ve Özellikle Yakacak Odun Üzerinde Araştırmalar (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, İ. Ü. Orman Fakültesi) 1970, sh. 100-103.

13) Türkiye Orman Servetinin Değerlendirilmesi, Türkiye Ziraat Odalar Birliği Yay. No: 75, Güven Matbaası, Ankara, 1973, sh. 11-12.

14) Doç. Dr. K. Baysal, Cumhuriyetin 50. yılında Türkiye Ormancılığının Sorunları ve Orman Köylüsünün Sosyo-Ekonomik Durumu (ayrı basın) Türkiye'nin Ekonomik ve Sosyal Sorunları Semineri, Erzurum 22-25 Ekim 1973, sh.244.

(Cevap Geray, Türkiye'de Doğa ve Orman Köylerinin Yer-

leşme Sahaları, SBF. D. si
(XXIII, No: 1, 1968, sh. 289'dan
naklen.

15) Türkiye İstatistik Yıllığı, 195.
Ankara, 1974, sh. 206.

16) Adalet İstatistikleri 1967-1968,

DİE, Ankara 1972, sh. 122.

17) Türkiye'de Toplumsal ve Eko-
nomik Gelişmenin 50. yılı,
Başbakanlık DİE, Ankara, 1973,
sh. 102.

18) Türkiye İstatistik Yıllığı, 1973,
Ankara, 1974, sh. 206.

Dünya Çimento Sanayii ve Türkiye

Cemiyet İktisadi Araştırmalar
Kurulu adına : Şeref ÖZGENCİL

Türkiye çimento sanayiine geçmeden önce bir fikir vermek amacıyla aşağıda Dünya Çimento Sanayii ile ilgili bazı istatistikî tablolar sunulmuştur.

Elde edinilen bilgilere göre 1971-1973 yılları arasındaki Dünya üretim ve tüketimi ile kıtalar ve ülkeler itibariyle üretim, tüketim, ithalât, ihracat miktarları ve kişi başına düşen çimento tüketimi şöyledir :

1) Dünya :

(Milyon Ton)

Yıllar	Üretim	Tüketim	Kişi başına tüketim (Kg.)
1970	578	573	158
1971	608	604	164
1972	650	645	172
1973	696	691	180

Tablodan da görüldüğü gibi yıllar itibariyle çimento üretim ve tü-

ketimi artarak devam etmiştir. 1973 yılında başlayan enerji krizi Dünya ekonomisinde görülen enflasyonist gelişme ve bunun etkileri olan fiyat ve maliyet artışlarına rağmen

men 1973 yılında çimento üretimi 1972 yılına nazaran % 7 oranında artarak (mutlak olarak 46 milyon ton) 696 milyon tona ulaşmıştır.

**2) Avrupa (Rusya dahil)
(Milyon Ton)**

Yıllar	Üretim	Tüketim	İhracat	İthalât	Kişi başına tüketim (Kg)
1971	338	331	16	10	445
1972	358	349	17	10	477
1973	376	367	19	11	470

**3) Amerika
(Milyon Ton)**

Yıllar	Üretim	Tüketim	İhracat	İthalât	Kişi başına tüketim (Kg)
1971	116	117	3	4	233
1972	123	123	4	6	235
1973	131	133	5	8	247

**4) Afrika
(Milyon Ton)**

Yıllar	Üretim	Tüketim	İhracat	İthalât	Kişi başına tüketim (Kg)
1971	20	21	2	5	59
1972	21	23	2	6	63
1973	22	25	2	6	67

**5) Asya
(Milyon Ton)**

Yıllar	Üretim	Tüketim	İhracat	İthalât	Kişi başına tüketim (Kg)
1971	129	130	8	9	63
1972	143	142	8	8	72
1973	160	160	8	9	75

6) Avustralya
(Milyon Ton)

Yıllar	Üretim	Tüketim	İhracat	İthalât	Kişi başına tüketim (Kg)
1971	6	6	0,1	0,4	310
1972	6	6	—	0,5	323
1973	6,5	7	—	0,5	344

Dünya çimento üretiminin % 78'ini 19 ülke üretmektedir. Türkiye Dünya Çimento üretiminde 17'nci sırayı almaktadır.

Anılan ülkelerin 1971-1973 yılları arasındaki üretimleri ve kişi başına düşen çimento tüketimi aşağıda gösterilmiştir.

Ülkeler	Üretim (Milyon Ton)			Kişi başına tüketim (Kg/Nüfus)		
	1971	1972	1973	1971	1972	1973
Rusya	100	104	109	399	415	427
Japonya	59	66	78	544	616	715
U. S. A.	68	70	74	342	348	370
B. Almanya	40	43	41	649	680	640
İtalya	32	34	37	577	606	650
Fransa	30	31	32	548	566	573
İspanya	17	20	23	484	545	619
İngiltere	18	19	21	318	323	357
Çin	17	17	20	20	20	24
Polonya	13	14	16	414	410	510
Hindistan	15	16	51	27	28	26
Brezilya	10	11	13	106	118	133
Kanada	8	9	10	345	365	410
Romanya	9	9	10	371	404	415
Meksika	8	9	10	145	158	176
D. Almanya	9	9	10	488	507	550
Türkiye	8	9	9	178	197	213

KAYNAK : CEMBUREAU STATİSTİKAL REVIEW 1972-1973 No: 31 PRODUCTION-TRADE CONSUMPTION.

İ K T İ S A T

Son yıllarda Türkiye'nin Orta-doğu'ya yaptığı ihracatın önemli bir yer tutması bakımından Orta

Doğu Ülkelerinin 1973 yılı çimento sanayiinin durumu da aşağıda gösterilmiştir.

Ülkeler	Üretim	(1.000 Ton) Tüketim	İhracat	İthalât	Kişi başına tüketim Kg/Nüfus
Türkiye	8.945	8.273	965	—	218
İran	3.700	4.000	—	300	128
Mısır	3.626	3.028	600	—	85
Lübnan	1.784	1.271	380	—	415
Irak	1.749	1.370	506	127	132
İsrail	1.216	1.516	—	600	477
Suudi Arabistan	964	1.314	—	350	163
Suriye	920	1.520	—	600	220
Ürdün	617	429	196	8	169
Kıbrıs	456	466	—	9	706
Küveyt	150	850	—	700	965
Katar	99	156	—	57	1.733
Yemen	60	135	—	75	22
Bir Arap. Emrl.	—	570	—	570	600
Bahreyn	—	76	—	76	330
Toplam :	24.286	24.974	2.647	3.472	424

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi 1973 yılında orta doğu ülkelerinin toplam çimento üretimleri 24.286.000 tondur. Türkiye bu üretimin % 36.8'ini toplam çimento tüketiminin ise (24.974.000 Ton) % 33.1'ini teşkil etmektedir. Orta Doğu ülkelerinin toplam çimento ihracatı 2.647.000 tondur.

Bu ihracatın % 36.4'ünü Tür-

kiye yapmaktadır. Türkiye'nin 1973 yılında yaptığı 965.000 ton'luk ihracatın büyük bir kısmı Ortadoğu ülkelerine yapılmıştır. Gelişmekte olan Ortadoğu ülkelerinde çimento tüketimi yıllar itibariyle hızlı bir artış göstermiş bu nedenle de çimento iş kolunda yatırımlar hızlanmıştır. 1973 yılında Ortadoğu ülkelerinde kişi başına düşen çimento tüketimi 424 Kg.'dır.

TÜRKİYE ÇİMENTO SANAYİİ :

Türkiye Çimento Sanayii iş kolunda 1974 sonu itibariyle, özel, kamu ve karma teşebbüse bağlı olmak üzere, toplam 29 fabrika faaliyetini sürdürmektedir. Bu fabrikaların toplam üretim kapasiteleri 11.000.000 ton/yıl civarındadır.

1974 yılı içinde Bolu ve Ünye Çimento fabrikaları faaliyete geçmiş, Akçimento, Batı Anadolu, Bursa, Çimentaş, Eskişehir, Konya,

Niğde, Adana, Balıkesir, Pınarhisar ve Nuh fabrikalarının tevsi işleri ile Mardin, Kars, Mersin (Çimsa) çimento fabrikalarının kuruluşu devam etmektedir. Yeni yatırım ve tevsiler sonucu toplam çimento üretim kapasitesinin 1975 sonunda 13.000.000 ton/yıla, 1976 sonunda da 16.500.000 ton/yıla yükseleceği hesaplanmaktadır.

Aşağıda bölgesel olarak 1973-1974 yılları çimento ve klinker üretimi ile farklar gösterilmiştir.

(BİN TON)

	Klinker (Yarı mamül) Üretimi		Çimento Üretimi		F a r k 1974-1973	
	1974	1973	1974	1973	Klinker	Çimento
Marmara Bölğ.	2499	2772	2635	2719	— 273	— 84
Ege Bölğ.	1130	1109	1070	1106	+ 21	— 36
Karadeniz Bölğ.	642	538	651	582	+ 104	+ 69
G. Anadolu Bölğ.	1346	1356	1422	1456	— 10	— 34
Orta Anadolu Bölğ.	2481	2224	2215	2161	+ 257	+ 54
Doğu Anadolu Bölğ.	942	836	938	921	+ 106	+ 17
Toplam	9040	8835	8931	8945	+ 205	— 14

Yukarıdaki tablo incelendiğinde 1974 yılı klinker üretimi; enerji kesintisi, yakıt temininde karşılaşılan güçlükler, inşaat işlerinde görülen yavaşlama ve ihracatın büyük ölçüde yapılamaması nedenleriyle meydana gelen stok baskısı so-

nucu 1973 yılına oranla % 2,3 lük cüzi bir artışla 9.040.000 ton olarak gerçekleşmiştir. Bolu ve Ünye fabrikalarının 1974 yılında faaliyete geçtikleri ve bunların üretimi rakkamlardan düşülerek bir kıyaslama yapılırsa, 1974 klinker

üretiminin, 1973'e oranla % 2,1 kadar düşük gerçekleştiği görülmektedir. 1974 yılı çimento üretimi ise, 1973 yılına göre 14.000 ton eksik olarak 8.931.000 ton civarında gerçekleşmiştir. Bu da inşaat

piyasasındaki durgunluk ihracatın yavaşlaması sebebiyle fabrikaların, muhafazası güç olan çimento stoku yerine klinker stokuna yönelmelerinden ileri gelmektedir.

Gerçekten;

1973'ten 1974'e devreden klinker stoku	: 514.000 ton
1974 yılı klinker üretimi	: 9.040.000 "
1974 yılı toplam klinker arzı	: 9.554.000 "
(*) 1974 yılında çimento üretiminde sarfedilen klinker	: 8.406.000 "
1975'e devreden klinker stoku	: 1.148.000 "
1973'ten 1974'e devreden çimento stoku	: 150.000 "
1974 yılı çimento üretimi	: 8.931.000 "
1974 yılı toplam çimento arzı	: 9.081.000 "
1974 yılı toplam tüketim	: 8.910.000 "
1975'e devreden çimento stoku	: 171.000 "

(*) Klinkerin çimentoya dönüştürülmesinde % 5-7 arasında katkı maddesi kullanılmaktadır.

1974 yılı sonu itibariyle toplam çimento satışları bir evvelki yıldan 300.000 ton noksan olarak 8.900.000 ton dolaylarında kalmıştır. İç satışlar ise % 3 oranında artarak 8.500.000 tona yükselmiştir. 1974 yılı içinde iç satışlarda görülen % 3 oranındaki gelişme son yılların en düşük neticesidir. Bu da inşaat sektöründeki durgunluğu göstermektedir. 1974 yılında üretim istenilen seviyede gerçekleşemediği halde klinker stokları bir önceki yıl-

dan yaklaşık % 100 nispetinde fazlalaşarak 514.000 tondan 1.148.000 tona yükselmiştir. Çimento stokları ise 1973 yılında 150.000 ton civarında iken 1974 yılı sonunda 171.000 tona yükselmiştir. 1974 yılında iç tüketim artış hızındaki yavaşlama ve ihracatın düşük seviyelerde seyretmesi çimento üreticilerini muhafazası güç olan çimento stoku yerine klinker stokuna itmiştir.

1974 yılında, 16.035 tonu klinker ve 392.212 tonu çimento olmak

üzere, toplam 408.247 ton ihracat yapılmıştır. 1971 yılında 1.131.000 ton, 1972'de 1.446.000 ton 1973 yılında ise 965.000 ton çimento ve klinker ihraç edildiği gözönüne alındığında, 1974'te ihracatın oldukça gerilediği görülmektedir. Buna karşılık Yunanistan'ın 1971 yılında 400.000 ton olan ihracatının 1974 yılında 2 milyon tona yaklaştığı öğrenilmiştir. Bu da, Türkiye'nin kaybettiği pazarları Yunanistan'ın elde ettiğini göstermektedir. Türkiye bilhassa 1974 yılında mevcut pazarlarını şu sebeplerle kaybetmiştir.

— 1974 yılında bütün fiyatlar gibi çimento fiyatları da artmıştır. Daha önce ihracat bağlantısı yapılmış olan ülkelere, fiyatları yükselterek, teslimatı geciktirerek vecibelerimizi yerine getirememiş olduğumuzdan, müşterilerde de menfi bir kanaat hasıl olmuştur.

— 1974 Ağustos ayında bazı fabrikaların bulunduğu bölgelerde çimento darlığı ve spekülatif hareketler olmuş, bu nedenle de Hükümet ihracatı durdurma kararı almıştır. Daha sonra bu kararı değiştirmek zor ve uzun zamanda mümkün olmuştur. Hükümeti ihracatı durdurma kararına iten diğer bir neden ise muhtemel bir enerji darlığıdır.

1975 yılında çimento ihracatını hızlandırmak için çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Ancak ilgililerin verdikleri bilgilere göre Türkiye'nin çimento ihracatı zor bir döneme girmiştir. Zira 1974 yılında bütün Dünya'da ve Türkiye'de çimento fiyatları yükselmiş, gemi teslimi satış fiyatı tonu 32 dolara kadar çıkmış, navlun fiyatları % 300 artış göstermiştir. Fiyatların hızlı yükselmesi daha fazla kazanç sağlamak amacıyla hem ihracatçı ülkeleri hem de çimento fiyatlarını normale indirmek nedeniyle ithalatçı ülkeleri yeni üniteler kurmaya sevk etmiştir. Gerçekten 1974 yılında dünya çimento istihsal maliyeti asgarî ton/\$ 25'e, gemi teslimi satış fiyatı 30-32 dolara, ithal eden ülkede çimentonun tüketiciye maliyeti ise 80 dolara kadar yükselmiştir.

1975 yılı içinde yapılan ön temaslarda Cezayir, Tunus ve Macaristan'ın geçmiş tatbikatlar nedeniyle Türkiye'den ucuz fiyatla da olsa çimento almak istemedikleri; Libya'nın Rusya, Romanya ve Yunanistan'dan çimento almayı tercih ettiğini ve Türkiye'nin anılan ülkeye Rusya'dan % 10 daha düşük fiyatla çimento verme teklifine karşılık 100 bin tonluk sembolik bir ithalatla yetindiği ve 2 milyon tonluk çimento ihtiyacını diğer ülkelerden temin edeceği öğrenilmiştir. İsrail'

in 1974 yılında 500 bin dolar transfer ettiği ve mukavelesi de bulunduğu halde 1974'te Türkiye'nin vecibelerini yerine getirmemesi nedeniyle yeniden Türk çimentosu almayacağı tespit edilmiştir. Türkiye'nin halen Suriye ve İran dışında ihracat yapabileceği iki pazar kalmıştır. Bunlar Mısır ve Nijerya'dır. Bu pazarlarda henüz elde edilememiş olup, gerekli çalışmalar sürdürülmektedir. Bütün bunlar, resmî merciler ve Türk çimento müstahsilleri daha olumlu bir çalışmaya girmedikleri takdirde, Türkiye'nin çimento ihracatını geliştirmesinin çok zor olduğunu göstermektedir.

Çimento fiyatları 25 Şubat 1974 tarihinde neşredilen bir tebliğ ile tonu 260 liradan 395 liraya yükseltilmiştir. Diğer taraftan çimento fabrikalarına, yıllık çimento üretim miktarlarına göre, Hükümet tarafından bir sistem dahilinde prim uygulamasına gidilmiştir. Bu uygulama ile kalkınma yörelerinde olan fabrikalar ile kuruluşları 3 yılı doldurmayan yeni yatırım ve tevsiler ile ilk 150.000 tonluk satışlar primden muaf tutulmuş, müteakip 150.000 tonluk satıştan tonda 20 lira, daha sonraki 200.000 tonluk satıştan tonda 55 lira, bu miktarları aşan satışlardan ise tonda 80 lira prim alınması öngörülmüştür.

**İ. Ü. İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ
GENEL MERKEZİ**

**TÜRKİYE ORTA DOĞU
EKONOMİK İLİŞKİLERİ**

P A N E L

**5 Mayıs 1975 Pazartesi
İstanbul**

I. Oturum

Saat : 10.30

Başkan : Prof. Dr. Halûk Cillov
(İ. Ü. İstatistik Kürsüsü başkanı)

Konuşmacı : Feyyaz Berker
(Türk Sanayiciler derneği yönetim kurulu başkanı)

**Türkiye Orta Doğu
Ekonomik İlişkileri**

Konuşmacı : Dr. Yıldırım Kılış
(İst. Tic. Odası Genel Sek. Yardımcısı)

**Türkiye Orta Doğu
Ekonomik İlişkileri**

Suallerin Sorulması

A R A

II. Oturum

Saat : 14.30

Başkan : Nihat Batur

(Cemiyet Genel Başkanı)

Konuşmacı : Turgut Kayakan

(Ram Dış Ticaret Umum Müdürü)

Orta Doğu ve Dış Ticaretimiz

Konuşmacı : Şaban Çavuşoğlu

(Ç. B. S. Boya Sanayii sahibi)

Sanayimiz ve Orta Doğu

Konuşmacı : Dr. Tolgay Çavuşoğlu

(T. Sanayi Kalkınma Bankası Araştırmalar Müdürü)

Finansman açığımız ve Petro-dolar

Suallerin Sorulması

**Dergimizi
Yaşatmak için
Lütfen
Yazı Gönderiniz
ve
ilân Teminine
Çalışınız.**

**İKTİSAT
DERGİSİ**

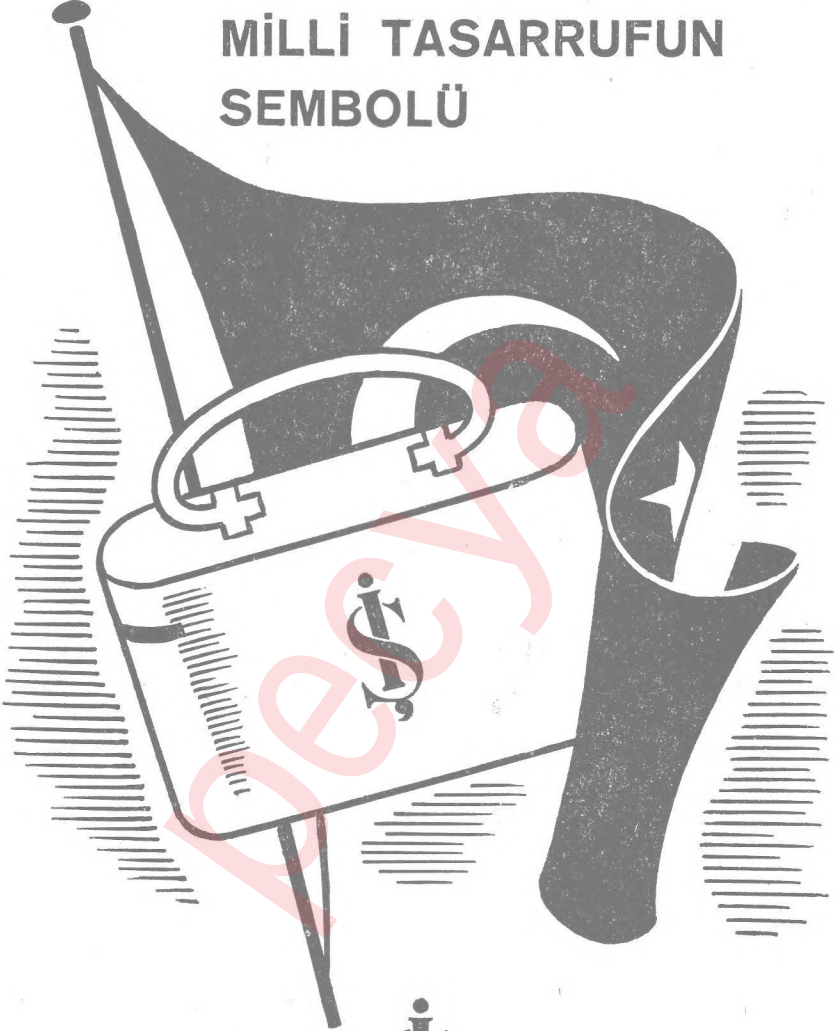

- pazarlama ve piyasa araştırmaları
- gazete • televizyon • radyo reklamları
- matbaacılık • fuarcılık • grafik •

• cağaloglu yokuşu 39 kat 5 istanbul

272606 • 266524

**MİLLİ TASARRUFUN
SEMBOLÜ**

TÜRKİYE \$ BANKASI

paranızın... istikbalinizin emniyeti

“ev”limisiniz?

Güzel dekore edilmiş, sizi mesut eden, sıcak bir eve mi sahipsiniz? O halde, evinizi kışın karından, ilkbaharın rüzgârından, yazın güneşinden, sonbaharın yağmurundan, koruyunuz. Bu koruma işini CBS Akrolit Dış Cephe Kaplama Boyası en mükemmel şekilde yerine getirecektir. CBS Akrolit Saf Akrilik Dış Cephe Kaplama Boyası

evinizin dış cephesini
bir zırh gibi sarıp
dış tesirlerden
korur.

Üstelik birbirinden cana yakın renkleriyle evinizin dış görünüşüne göz alıcı bir güzellik getirir.

ÇBS dev Alman Kimya kompleksi BASF (Badische Anilin und Soda Fabrik A.G.)'ın özel formülleriyle Türkiye'de ÇBS Boya - Kimya fabrikalarında imal olunmaktadır.

Evinizi CBS Akrolit sarsın.

Eviniz kara, yağmura,
güneşe, rüzgâra
karşı yıllarca
korunsun.

CBS Akrolit®
dış cephe kaplama boyası

ÇBS BOYA - KİMYA SANAYİİ ve TİCARETİ A.Ş.
Karaköy Kardeşim Sok. 44/3 İstanbul Tel: 49 67 10

ARSLAN

tek

veya

BLOK

•yapı

• ateş tuğlası

ateş harçları

izolasyon tuğlası

EYÜP — İSTANBUL

Fab. 23 22 10

Mz. *44 30 40

st

probleminiz
boru veya boruprofil ise

BORUSAN

bol esidi , üstün kalitesi
ve teknik servisi ile
hizmetinizde

BORUSAN

BORU SANAYİİ ANONİM ŞİRKETİ

İSTANBUL

1958

Merkez: Meclisi Mebusan Cad. No:325 Kat:1 Salıpazarı -İstanbul Tel:44 74 80 (5Hat)

**Sevgili
iktisatçılar...**

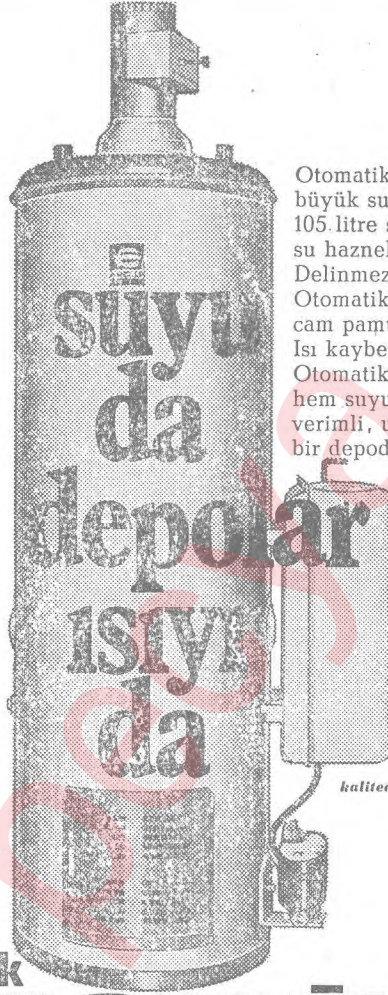
**Dergiye ilân
veriniz,**

*

**Dergiye ilân
bulunuz,**

*

**Zira du eser
sizinbir ..!**

Otomatik Arçelik termosifonu büyük su kapasitelidir. 105 litre su alır. Emaye su haznelidir. Çift cidarlıdır. Delinmez, paslanmaz. Otomatik Arçelik termosifonu cam pamuğu ile tecrit edilmiştir. Isı kaybetmez. Otomatik Arçelik termosifonu hem suyu, hem ısıyı koruyan verimli, uzun ömürlü bir depodur.

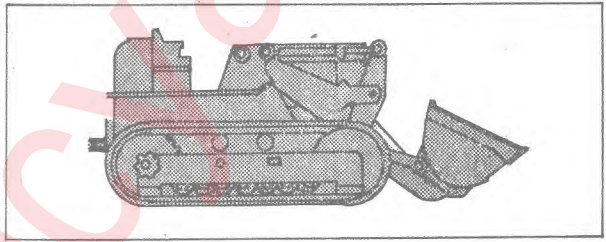
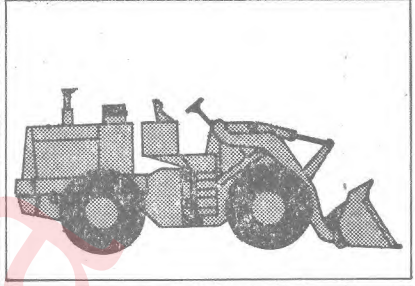
Genel Satıcıları:
DEKO TİCARET A.Ş.
Tel.: 40 00 20
BURLA BİRADERLER ve Şal.
Tel.: 45 52 00

kalitede öncü... fiyatta ögeü

otomatik
ARÇELİK
termosifonu

International

İs makinaları

-

02511570 2728040 280824